

KÖNYVTÁRI MUNKA

Folyóirat-előfizetések
csökkentésére vonatkozó vizsgálatok
a Glasgow-i Egyetemi Könyvtárban

A Glasgow-i Egyetemi Könyvtár szembekerült azzal a súlyos problémával, hogy a periodikumok előfizetésére fordítható költségkeretet 15%-kal csökkentik. Ezért 1977-ben felméréseket végzett annak megállapítására, hogy *milyen folyóiratok elhagyása okozná a legkisebb kárt* az állomány integritását tekintve. A vizsgálatok során két módszert alkalmaztak: a folyóiratok használatának (statisztikai) elemzését és a folyóiratok tartalmi értékük, fontosságuk szerinti rangsorolását, amit az egyetemi oktató-kutató személyzet bevonásával végeztek.

A Könyvtár állományában közel 8500 folyóirat található; ennek kb. 53%-a előfizetett, s a vizsgálatok erre az állományrészre vonatkoztak. Első lépésben négy hónapig tartó felmérést végeztek a folyóiratok használatáról. 1972-ben már folytattak ilyen elemzést, s most kihagyták az elemzésből azokat a folyóiratokat, amelyeket az előző felmérés szerint a leggyakrabban használtak; ugyancsak kihagyták azokat a folyóiratokat, amelyeknek előfizetése vitatott volt.

Az előfizetett folyóiratoknak 62%-át vonták be a felmérésbe, s megállapították, hogy a négyhónapos periódusban 19 700 igénybevétel volt, vagyis egy folyóiratot átlagosan 7,9 alkalommal használtak. Az előfizetett folyóiratoknak kb. 13%-át egyáltalán nem használták. Figyelembe véve, hogy a leggyakrabban olvasott folyóiratokat kihagyták a felmérésből, azokon a szakterületeken, ahol alacsony volt a vizsgált tételek aránya, alacsony volt az egy tételre eső használat száma, és megfordítva; pl.:

társadalomtudományokra esett a vizsgált tételek 21%-a és 2,8 használat tételenként,

fizikai tudományokra esett a vizsgált tételek 79%-a és 9,8 használat tételenként.

A tételenkénti használat jóval nagyobb volt a tanszéki könyvtárakban, mint a központi könyvtárban. Ennek oka bizonyára az is, hogy kisebb állomány és jobban ismert felhasználók esetén könnyebb nyomon követni a folyóiratok használatát, és kigyomláni az alig használt, kevésbé szükséges folyóiratokat.

A felmérés befejezése előtt a Könyvtári Bizottság úgy döntött, hogy az egyetemi oktató testület is vizsgálja meg a folyóiratállományt, és rangsorolja 4 kategória (lényeges, kívánatos, hasznos, törölhető) szerint. Sok tételt több egyetemi tanszék, intézet is rangsorolt, és az értékelések nem egy esetben ellentmondtak egymásnak.

Az értékeléshez 57 szakcsoportra osztott folyóirat-jegyzéket készítettek; 77 egyetemi tanszék, intézmény, fakultás megkapta minden olyan szakterület jegyzékét, amely feltehetően érintette működési körét.

A jelzett kategóriák szerinti értékelés a következő %-os megoszlást mutatta:

lényeges	58%
kívánatos	25%
hasznos	13%
törölhető	4%

Az elemzések alapján *összeállították az első törlési jegyzéket, amely 148 tételt tartalmazott*; ez azokból a tételekből adódott, amelyeket egyáltalán nem használtak, vagy „törölhető” minősítést kaptak, illetve nem minősítették őket, mivel nem volt érdeklődés irántuk a tanszékek részéről. Az így elkészült jegyzéket felülvizsgálatra újra kiküldték a tanszékhez. Végül is 115 címet tartalmazó törlési jegyzék jött létre, s az ebben szereplő folyóiratkeret 2%-át jelentette. Ez persze messze elmaradt a tervezett csökkentési aránytól.

Ezért arra kérték a fakultásokat, tanszékeket, hogy készítsenek olyan jegyzéket, amely 10%-os költségcsökkentést vesz figyelembe, és egy kiegészítő jegyzéket, amely további 5%-os csökkentést eredményez. A folyóiratok rangsorolásánál ugyanis a minősítők nem a folyóirat költségét, hanem tartalmi színvonalát vették elsősorban figyelembe.

Amikor idáig jutottak, akkor igen komolyra fordult a dolog, mert kiderült, hogy 15%-os csökkentés esetén az egyetemi oktatóknak és tanszéknek fontos folyóirataik egy részét nélkülözniük kellene. Lépéseket tettek ezért illetékes felsőbb szerveknél, hogy mérsékeljék a csökkentést, mert az komoly veszélyt jelentene az egyetem működésére. A beavatkozás sikerrel járt, s végül is olyan megoldás született, hogy *a Könyvtárnak csak 5%-os csökkentést kell végrehajtania.*

Ezek után könnyen elkészülhetett a második törlési jegyzék a tanszékek javaslatai alapján, figyelembe véve az előző 10 + 5%-os csökkentési jegyzékeket. Végül 123 folyóiratot töröltek, 8500 font értékben, ami a folyóiratkeret 7%-át jelentette. A megtakarított összegből 1450 fontot új előfizetésekre, 540 fontot visszemenőleges évfolyamok beszerzésére fordítottak. Végeredményben 7,5% netto megtakarítás mutatkozott.

Ahol a törlési jegyzék összeállítása során tanácsot kértek, a Könyvtár felhívta a figyelmet arra, hogy különösen az alábbi folyóiratokat vizsgálják meg részletesebben:

nagyon drága folyóiratok,
idegen nyelvű folyóiratok,

teljes (cover-to-cover) fordítások,
szűkebb szakterületű referáló és indexelő folyóiratok,
amelyek általánosabb tartalmúakkal helyettesíthetők,
duplumpéldányok,
a felmérés alatt nem használt vagy alig használt
folyóiratok,
alacsony rangsorolt folyóiratok.

A törölt folyóiratok %-os megoszlása *nyelvek szerint*:

– német	11%
– orosz	10%
– kelet-európai	10%
– francia	10%
– egyéb idegen nyelvű	7%

A törölt periodikumok megoszlása *típusok szerint*:

– referáló folyóirat	14%
– tudományos társaság folyóirata	5%
– címtár, évkönyv	4%
– szemle-folyóirat („Advances”...)	4%
– duplumpéldány	2%

A vizsgálatok igen sok időt vettek igénybe. Kétséges, hogy a törlésekből származó megtakarítás nagyobb-e mint az adminisztratív költségek, különösen, ha figyelembe vesszük az egyetemi személyzetnek és az érintett bizottságoknak a vizsgálatokkal eltöltött idejét is. A nem teljesen előrelátó munkaszervezés is okozott többletkölt-

seget, pl. nem nézték és rögzítették egyszerre a folyóiratok beszerzési módját és előfizetési árát, ezt az elemzést két munkafázisban végezték el.

A költségcsökkentésen kívül a vizsgálat a következőkben volt hasznos a Könyvtár működése szempontjából:

a folyóiratok nyilvántartása terén *nagytakarítást* jelentett; minden tételnél elvégezték a szükséges módosításokat, kiegészítéseket;

a legnagyobb eredmény kétségtelenül az volt, hogy a vizsgálat *megmozgatta az egyetemet*, felfigyeltek a Könyvtárra és tudatosították a folyóiratállomány jelentőségét s ez végül is a könyvtári beszerzési keret kedvező újraelosztásához vezetett.

Kitűnt még a vizsgálatból, hogy az ilyen elemzés akkor végezhető könnyen és gazdaságosan, ha a szükséges nyilvántartási adatok számítógéppel olvasható formában rendelkezésre állnak. Manuális munka esetén igen nagy adminisztratív költségekkel kell számolni, és a munkálatok tervezésére és szervezésére igen nagy gondot kell fordítani.

/RODGER. E.: *Pruning periodical subscriptions at Glasgow University Library. = Aslib Proceedings, 30. köt. 4. sz. 1978. p. 145–153./*

(Györe Pál)

SZABADALMI TÁJÉKOZTATÁS

Automatizált szabadalmi tár hatékonyságának vizsgálata

Az NDK Találmányi Hivatalának feladatai közé tartozik a szakmai jogvédelemmel kapcsolatos szabadalmak kikeresése. Az elektronikus adatfeldolgozás bevezetése azzal a céllal folyik, hogy a szabadalmakból nyerhető, illetve szabadalmakról szóló szelektív információk iránt egyre növekvő igényeket kisebb létszámmal, olcsóbban, mennyiségileg és minőségileg is jobban lehessen kielégíteni.

A tervezett ISRS (*Integriertes System der Recherche und Synthese von Informationen über Erfindungen = Találmányi Információk Integrált Keresési és Szintetizálási Rendszere*) több elemi részből fog állni, több gépi és hagyományos információkereső rendszerből, amelyek mindegyikében a Nemzetközi Szabadalmi Osztályozási Rendszer segítségével folyhat a szabadalmak tartalmi kikeresése.

Az ISRS hatékonyságának vizsgálata az egyes elemek elemzésével kezdődik. A különböző elemi rendszerekben az azonos kikeresésekhez szükséges ráfordításokat lehet összehasonlítani, ha a felhasználók igényei is azonosak.

Bármely információkereső rendszer \underline{S} költségei az \underline{A} fejlesztési, létesítési és üzemeltetési ráfordításokból adódnak, de gépi rendszer esetén ezekhez járul még az output dokumentumok esetleges manuális átfésülésének költsége (\underline{f}) is:

$$\underline{S}' = \underline{A} + \underline{f} \quad (1)$$

Az \underline{i} rendszerből álló ISRS esetében

$$\underline{S} = \sum_{i=1}^x \underline{S}' \quad (2)$$

Az ISRS egészének, illetve elemeinek haszná, vagyis a megtakarítás, az összehasonlítás alapjául szolgáló rendszer közvetlen költségeiből határozható meg:

$$\underline{N} = \underline{S}_h - \underline{S}, \quad (3)$$

ahol a \underline{h} index az összehasonlítás alapjául szolgáló, jelenlegi hagyományos rendszerre utal.

A hatékonyság ennek megfelelően